

VYDŪNAS

ŽMOGAUS GYVENIMAS IR IŠGYVENIMAI JO AMŽIAUS IR ISTORIJOS TARPSNIUOSE *

(Samprotavimai, atsižvelgiant į mūsų dienų patirtį)

A. ŽMOGUS IR JO APRAIŠKOS

1. Samprotavimai apie žmogaus esmę

Visuotinai ir be abejonių yra tikima, kad žmogus atsiranda, egzistuoja ir išnyksta, t. y. gimsta, gyvena ir miršta. Dėl šios prielaidos buvo priimta ir klaidinga teorija apie žmogaus kilmę iš gyvulio. Mat yra manoma, kad žmogus — tai matomas pavidalas. Beveik niekas nesistenčia susimąstyti apie jo esmę. Akklai tikima, kad toji esmė yra kilusi iš daiktų pasaulio. Niekas nepagalvoja, kaip tai būtų galėję atsitikti. O juk turėtų būti visiškai aišku, kad žmogus, net ir toks, kokį matome, nėra toks jau paprastas dalykas.

Vien tiktai skirtumas tarp nemiegančio ir miegančio žmogaus turėtų atkreipti mūsų dėmesį. Pabudusiame žmoguje galime pastebėti visai ką kita, negu miegančiame. Čia pasireiškia visiškai kitoks gyvybiškumas. Todėl reiktų pasiaiškinti, kas vyksta, kai žmogus užmiega ir kai jis pabunda.

Su gyvūnu yra visai taip pat. Tik gal dar aiškiau galima pastebėti, kad, jam pabudus, jo gyvąjį kūną užplūsta visai kitokia gyvybė, kuri pasinaudoja tuo kūnu kaip priemone pasireikšti ir pasirodo kaip malonumas ir kančia, džiaugsmas ir skausmas, troškimas ir pasišlykštėjimas, susijaudinimas ir atsipalaidavimas ar dar kas nors panašaus. Ši aktyvi gyvybė yra gyvūno esmė, kitaip sakant, tikrasis gyvūnas.

Pats jo kūnas turi visus augalo požymius. Jis išsivysto iš sėklos. Jame esanti gyvybė ima vartoti vis daugiau medžiagų ir iš jų sukuria pavidalą, po kurį visą laiką pulsuoja skysčiai. Per lapus augalas įtraukia į save gyvybės elementą iš oro ir išskiria suvartotas medžiagas. Atrodo, kad jį vystymosi prasmė — subrandinti sėklas, kurios duoda pradžią naujiems augalams. Šiame procese reikšmingą vietą užima dvi-lytiškumas.

Tas vystymasis priklauso ir nuo savybių Žemės rutulio dalies, kurioje augalas gyvena. Dirvožemio, aplinkos ir visatos jėgos dalyvauja

* Versta iš: *Dr. Wilhelm Storost-Vydūnas. Der Mensch in seinem Leben und Erleben in den Lebensaltern und in den Zeitaltern (Erwägungen mit Bezug auf das Erleben der Gegenwart)*. LTSR Literatūros muziejus. Inv. Nr. 10300. Išvertė A. Gailius. Konsultavo V. Bagdonavičius.

šiam procese ir leidžia atsirasti skirtingiems augalų pavidalams. Tas pat yra ir gyvūnų bei žmonių pasaulyje: kiekviename Žemės rutulio kampelyje jie, kaip ir augalai, taip pat yra saviti. Srityse, kurios jiems yra svetimos, jie pasikeičia, dažniausiai susilpnėja, nors tai nelabai krinta į akis ir išryškėja tik vėlesnėse kartose.

Čia pirmiausia turimas galvoje kūniškasis pavidalas, kuris jau kvėpavimu įrodo, kad gyvena savaip ir negali būti naikinamas. Visame gyvajame pasaulyje tai reikėtų laikyti augališkumu, kurį gyvūnų pasaulyje užplūsta ir paveikia nauja gyvybės banga, padidinanti jo gyvybiškumą, jo pavidalą padaranti tinkamesnį naujai veiklai.

Panašiai yra ir su žmogumi. Pabudus iš miego, ir jį užplūsta nauja gyvybė. Bet tai vyksta ne taip paprastai, kaip su gyvūnu, nes žmogų užplūsta viena iš įvairių bangų. Pirmiausia jo kūną paliečia toks pat gyvybiškumas, kaip ir gyvūno. Žmogui tai yra žinoma kaip jo nuotaikos. Jomis žmogaus asmenybėje reiškiasi gyvūniškumas. Kūniškumas dar nėra žmogaus gyvūniškumo išraiška.

Aukštesnė gyvybės pakopa, užplūstanti žmogaus kūną, yra jo minčių pasaulis, kuris gaivinančiai veikia ne tik jo nuotaikas, bet ir kūną. Minčių pasaulis dažnai jau ir laikomas tikroju žmogumi. Tačiau taip galvojant neatkreipiamas dėmesys į tokį esminį dalyką, kad žmoguje yra kažkas, kas pažįsta visas jame esančias gyvybės sferas. Tas žinantis ir yra tikrasis žmogus. Į tai ir reikėtų labiau atkreipti dėmesį.

Paprastai kalbama apie žmogaus dvasią, sielą, sąmonę. Bet dažniausiai taip ir lieka neaišku, ką tie dalykai žmogui reiškia. Tikroju žmogumi dažniausiai laikomas kūnas, nors iš tiesioginio patyrimo mes mažiausiai žinome, kas jame dedasi. Kur kas aiškesni žmogui jo nuotaikų virpesiai, o dar ryškesni — jo minčių pasaulio svyravimai, pasireiškiantys taip pat kalboje, su kuria susijusios ir nuotaikos.

Tikslių žinių žmogus turėtų gauti apie patį save, apie tai, kas apėpia visas jo asmenybės gyvybiškumo sferas. Bet tokiam mūsų žvilgsniui dar trūksta šviesos. Tikroji esmė daugeliui žmonių lieka paslaptimi. Jie per daug dėmesio skiria išoriniam pavidalui, nors iš tikrųjų žmogaus esmė suvienija visas asmenybės gyvybiškumo sferas. Todėl senovės egiptiečių išminčius Totas, kurį graikai vadino Hermiu Trimegistu, ir sakė, kad žmogus vienu metu yra ir mineralas, ir augalas, ir gyvūnas, ir žmogus.

Tačiau ypač reikėtų pabrėžti, kad žmogus yra pažįstančioji jo asmenybės esmė. Ši esmė netgi laikytina asmenybės tapsmo bei visų jos gyvybiškumo sričių reikimosi išeities tašku. Todėl jau seniausiais laikais buvo žinomas šūkis „Pažink save!“

Nuolat augant ir išnykstant kūnui, nuolat keičiantis nuotaikoms, nuolat sušvintant bei užtemstant minčių pasauliui, žmogus išlieka tas pats. Toks jis būna visą gyvenimą. Nors jam ir atrodo, kad kūnas yra pastovus dalykas, kad vidaus pasaulis yra sąlygojamas įvairių išorinių

vyksmų, vis dėlto jis turi pripažinti, jog kūnas išnyksta, nors jo akimi ir nepastebimai, jog tas kūnas dabar jau pripažintas kaip nuolat kintantis; o juk žmogus žino, kad jis pats yra tas, kuris gali apie save pasakyti: „Aš esu!“

2. Žmogaus esmės būties formos

Mėginant aiškiau suvokti savo esmę, paaiškėja skirtumas tarp tikrosios esmės ir jos tariamojo laike ir erdvėje egzistuojančio pavidalo. Šiuolaikiniai žmonės apie tai nepamąsto. Jie laiko tikrai esančiu dalyku tai, kas tėra vyksmas ir kas tik tariamai baigiasi daiktų pasaulyje, kūne.

Daiktų pasaulis tokiems žmonėms tampa pačia realiausia tikrove. Savo ir kitų tikrąybę jie mato tik daiktiškame pavidale. O tai yra sąlygota tam tikrų išgyvenimo sugebėjimų, kurie ilgainiui darėsi žmonėms vis būdingesni. *Todėl pati tikrąybė jiems lieka paslaptimi, o tariamoji tikrovė — faktu.* Pastarajai priskiriama ir žmogaus esmė. O juk ji turi egzistuoti dar prieš susiformuojant kūnui.

Kad žmonių supratimas yra ribotas, matyti ir iš tokio pavyzdžio. Penkerių metų berniuką jau kamavo mintis, kodėl jis negali galvoti apie erdvę nei kaip apie ribotą, nei kaip apie beribę, o apie laiką — nei kaip apie turintį pradžią ir pabaigą, nei kaip apie neturintį. Tėvo paskatintas, jis žiūrėjo pro didelį žiūroną į žvaigždes ir taip tarsi aiškiau pajautė erdvę bei laiką. Tačiau tėvo žodžiai, kad jis, būdamas žmogus, tik tokiu būdu gali šį tą sužinoti, atrodo, menkai jį tepaguodė.

Tapęs jaunuoliu, jis sužinojo, jog Imanuelis Kantas erdvę, laiką ir priežastingumą aiškino kaip žmogaus dvasioje esančias pažinimo formas, ir suprato, kad žmogui su visais jo sugebėjimais tėra prieinami tik išgyvenimai, o pati tikrovė yra kitokia — nepriklausanti nuo laiko ir erdvės.

Vėliau vaikas taip pat sužinojo, kad I. Kantas stengėsi tiksliai nustatyti, kiek ir ką gali pažinti žmogus. Mąstytojas kruopščiai tikrino savo paties minčių pasaulį. Tačiau, atrodo, jis nepagalvojo apie tai, jog žmogaus esmė ne visada vienodai sugeba išgyventi, nes nevienodas yra jos šviesumo laipsnis, kuris gali didėti ar mažėti priklausomai nuo žmogaus dvasinės pozicijos.

Atrodo, žmogus nesugeba taip lengvai suprasti, jog yra dalykų, nepriklausančių nuo laiko ir erdvės. Daugelio mąstytojų, pradedant René Dekartu ir baigiant Martynu Heidegeriu, pastangų tam buvo per maža. Dažniausiai nesuprantama, kad savoji esybė nepriklauso nuo erdvės ir laiko. Todėl žmogus paprastai suvokia save kaip kūną, kaip asmenį. Apie tai jis tuomet ir kalba. Taip kalba net ir religinių doktrinų skelbėjai.

Vis dėlto žmogus ir savyje išgyvena dalykus, nepriklausančius nuo laiko ir erdvės. Jau net ir impulsas, sukeliantis sąnarių judėjimą, turi

būti pripažintas nedaiktišku, taigi nepriklausančiu nuo erdvės. Miegodamas žmogus nejaucia laiko nei erdvės. Sapnuojant per kelias minutes išgyvenama tai, kas nemiegant įvyktų tik per kelias valandas ar net dienas. Miegantis žmogus su savo išgyvenimais yra visai kitoje vidinėje būties sferoje, negu nemiegantis. Atsiminimai žmogui dažnai išlieka gyvi ištisus dešimtmečius. Jie atsiranda ir vėl išnyksta, taigi jie yra, bet jų negalime suvokti nei laike, nei erdvėje.

<...>

Kas pastebi, kaip, bėgant metams, keičiasi jo kūnas, kas stebi savo nuotaikų ir minčių permainas, tas žino, kad jis pats, nepaisant visko, yra tai, kas pačioje gelmėje išlieka pastovus. Žmogaus esmė — tai, kas jo asmenybėje pažįsta ir suvokia save patį, — visuotinio kitimo procese išryškėja kaip nuolat esantis dalykas, kuriam negalima taikyti laiko ir erdvės kategorijų. Todėl Johanas Fridrichas Herbartas (1775—1841) sakė: „Sielai netinka klausimai „Kur?“ ir „Kada?“

Vyksmų, atsiskleidžiančių išorinėmis apraiškomis, dėka atsiranda laiko sąvoka. O kai šie vyksmai tariamai sustingsta ir tampa daiktais, žmogus pajaučia erdvę. Tačiau save patį jis turėtų suvokti kaip tai, kas įvairiose jo asmenybės gyvenimo sferose pasirodo kaip nekintama realybė. Kaip visoje būtyje kūrimo proceso metu susidaro laiko ir erdvės turinys, taip ir žmogaus esmė, veikdama būtyje, sukelia vyksmus — savo apraiškas laike ir erdvėje. Jas žmogus dažniausiai ir laiko tikrąja būtimi.

<...>

3. Žmogaus susitapatinimas su besiformuojančiu pavidalu

Daugeliui atrodo akivaizdu, kad žmogus atsiranda kartu su kūnu. Tik retai pastebima, kad jo dvasios, jo sąmonės ir kūno savybės yra visiškai skirtingos. Žmonės žiūri į augantį kūną ir mano, kad dvasia, pasireiškianti šiuo kūnu, tėra to augimo rezultatas.

Galbūt aiškiau tai suprasti padės senųjų šumerų pažiūra, kad kūrimo procesas vyksta kūrimo galios bangomis, kurios, pasiekusios daiktų būseną, vėl grįžta į pirmykštę vietą. Ši nuolat augantį procesą galima pastebėti jau visose gyvybės sferose, pradedant pirmuonimis, augalais ir gyvūnais ir baigiant pačia žmonija.

Kiekviena aukštesnioji banga naudojasi žemesniosios rezultatais. Nuo negyvų daiktų pereinama prie pirmuonių, o nuo pastarųjų — prie augalų. Dar gyvesnis yra gyvūno kūnas. Ir visai kitaip tai pasireiškia žmoguje.

Šių bangų veikimas labai išryškėja, vystantis žmogaus vaisiui motinos kūne. Ten yra visos gyvybės pakopos, pradedant pirmuonimis — lytinėmis ląstelėmis bei įvairiais gyvūniškais pavidalais ir baigiant žmogumi. Kai pasiekama žmogaus pakopa, kūdikis atsiskiria nuo motinos kūno. Žmogaus esmė tada jį dar labai trumpam teapima.

Palaiptiesiems tai tęsiasi vis ilgiau, o pagaliau ir visą šviesų laiką, t. y. visą dieną. Tada ypač aiškiai matyti, kaip žmogaus esmė stengiasi užvaldyti kūną. Laikui bėgant, ji vis labiau apima jį. Tačiau vaikas vis dar jaučia save kaip kažką, kas skiriasi nuo kūno. Todėl, kai jau gali kalbėti, jis sako: „Mano burna nori valgyti, mano ranka nori paimti“ ir pan. Save patį jis suvokia kaip vardą, o pagaliau pradeda vartoti ir žodį „Aš“, siekdamas išreikšti savo būties esmę.

<...>

Tad reikia aiškiai suvokti, kad žmogaus esmė, atsigręždama į būtį — į laiką ir erdvę — iš pradžių pasiekia tik vidinius, subtiliuosius besiformuojančio pavidalo klodus ir tik tarsi kokių postūmių dėka pasiekia kūno išorę. Ji visą laiką palengva artėja prie daiktų pasaulio ir pagaliau savo žmogiškumu daugiau ar mažiau apima visą kūną. Įvairių rūšių ir įvairaus laipsnio gyvybiškumo pasireiškimai pasidaro įmanomi, kol neprasideda apribojimai, susiję su kūniškosios gyvybės nykimu, ir kol jų visiškai nenutraukia pastarosios išnykimas.

B. ŽMOGUS IR JO IŠGYVENIMAI

4. Išgyvenimo atsiradimas

Vystantis kūnui, žmogus įgyja laiko ir erdvės pojūtį, kuris jam reiškia naują buvimo rūšį — buvimą lyg kokiam apvalkale. Į šį apvalkalą, t. y. į jo kūną, iš visų pusių atsimuša visos erdvėje ir laike veikiančios būties galios. Tos galios yra nevienodos. Kai kurios jų veikia tik kūną, kitos — atskirus pojūčius, kuriuose sukelia dirginimus, pasiekiančius gilesnius klodus, dar kitos — tiesiogiai veikia asmenybės vidų.

Šių laikų žmogus didžiojoje žmonijos dalyje retai tepagalvoja apie šiuos įvairaus laipsnio poveikius. Indai apie tai kalbėjo jau prieš tūkstančius metų. O juk būtų galima pastebėti tuos poveikius, jei tik pagalvotume apie kai kuriuos nuostabius reiškinius nuotaikų bei minčių gyvenimo sferose. Su visais tais įvairiausiais reiškiniais susiduria žmogaus esmė. Ko gero, labiausiai žinomas dalykas yra tai, ką paprastai vadiname dėmesio atkreipimu.

Tuomet žmogaus asmenybėje tam tikra prasme vyksta kažkas panašaus į tai, kas vyksta, saulės spinduliams atsimušus į planetą. Ant žemės atsiranda tai, ką žmogus išgyvena kaip šviesą ir šilumą, o kosmoso erdvė lieka tamsi ir šalta. Taip nušvinta ir žmogaus esmė, kai jis reaguoja į jo pojūčius palietusius išorės poveikius ir susiduria su jais. Kaip sakoma, jis suvokia tuos poveikius.

Dažnai tikima, kad be šitų išorės poveikių žmogus nebūtų sąmoningas. Tačiau pačia savo esme jis yra sąmonė. Tai pasidaro visiškai aišku, kai jis susimąsto apie save. Kas to nedaro, tas nieko ir neišmano apie žmogaus esmę. Tam egzistuoja tik tai, kam jis atsiduoda, kieno akivaizdoje jis tampa sąmoningas.

Savo jutimo organais gaunamų duomenų dėka žmogus įgyja pojūčių, jutimų. Iš pastarųjų jam kyla įvairios vidinės būsenos, susikuria įvairaus vidinio turinio vaizdiniai, mintys, sąvokos ir kt. Tada žmogus tiesiog kūrybiškai veikia savo viduje, didina savyje gyvybiškumą. Jeigu jis savo sąmone labiau atsiduoda jutimams, vaizdiniams, vidinėms būsenoms, pojūčiams, tai jie tampa lyg tam tikromis sudvasintomis būtybėmis ir savą ruožtu pradeda veikti jį. Bet jo esmė vis dėlto pasilieka viešpatauti kaip sąmonė, nors ne visuomet yra pakankamai ryški. Dauguma žmonių paklūsta jų pačių sukurtiems vidiniams dariniams ir netgi tampa jų vergais. Dažnai kalbama apie žmogaus laisvę. O tikrai laisvų žmonių tėra visai maža. Juk laisvi žmonės yra tik tie, kurie iš vidaus, iš savo esmės, vadovauja visiems dalykams kaip asmenybės ir sąlygoja tuos dalykus. Tik tuomet jie tikrai realizuoja savo esmę ir todėl yra dorovingi žmonės.

Šito jie pasiekia, kai savo asmenybe visiškai nepasiduoda nei aplinkos įtakoms, nei tų įtakų rezultatams, o visą laiką susilaiko ir išlieka blaiivūs. Tuomet jie ne tik tampa laisvesni savo esme, bet ir turi naujų išgyvenimo galimybių. Užuoat atsidavęs tam, kas jį veikia, žmogus tą dalyką stebi ir apmąsto. Taip jis patiria tą savotišką išgyvenimą, kurį reikėtų pavadinti žiūra.

Labai didelę reikšmę čia turi tai, į kokias gyvenimo sferas ir kokia savo esmės dalimi atsigręžia žmogus. Tiesa, tai priklauso ir nuo žmogaus amžiaus. Naujagimyje toji esmė dar ne visai užvaldžiusi kūną. Todėl savo viduje jis susijęs tik su pačiomis subtiliausiomis aplinkos galiomis ir labai nežymiai suvokia poveikius jo pojūčiams. Palaipsniui tai keičiasi. Išgyvenimai viduje sumažėja, o padidėja tie, kuriuos sukelia pojūčiai.

Tačiau tuomet labai svarbu tai, kaip stipriai žmogus atsiduoda aplinkos poveikiams, ypač tiems, kurie sukelia jo pojūčius. Nors jo sąmonė būtų ir labai šviesi, jeigu jis visiškai atsiduos pojūčių poveikiams, tai gilesnieji, vidiniai, išgyvenimai jam bus neprieinami. Visai kitaip bus, jeigu jis neapsistos daiktų pasaulyje.

Pasinerdamas į vidinius reiškinius, jis dažnai patiria ypatingą išgyvenimą. Tada jis vienodai aprėpia ir gilumas, ir platumas. Jo būties suvokimas tampa ypač turiningas ir labai artimas tikrenybei. Žmonės tai yra dažnai parodę. Apie tokius žmones kalbama kaip apie genijus, o apie jų veiklą — kaip apie išimtinę. Taip pastaruoju metu dažnai buvo galvojama apie J. V. Gėtę.

5. Vidinis kitimas, vystantis, gyvenant ir nykstant kūnui

Metams bėgant, naujagimio kūnas užima vis daugiau vietos. Sakoma, kad jis auga. Tik beveik niekas nepagalvoja, kaip tai vyksta. Daugumai žmonių tai ir lieka paslaptimi. Galbūt į tai dar žiūrima kaip į dalį kūrimo proceso žemėje, iš kurio atsiranda reiškiniai.

Ypatingą reikšmę žmogui turi septynmečiai. Juk yra nustatyta, kad kas septyneri metai kūnas tampa visai kitas, atsinaujina. Jame vyksta nuolatinis nykimas ir užsimezgamasis, griuvimas ir kūrimasis, nuolatinis mirimas ir atgimimas.

— o —

Tačiau, kalbant apie žmogų, yra dar reikšmingesnis dalykas. Jo esmė iš pat pradžių stengiasi užvaldyti kūną savo reikškimuisi. Tačiau iš pradžių ji siekia tik pačias vidines kūno būsenas ir susiduria tik su silpnesnėmis būties galiomis, kurios tenai veikia.

Todėl vaikas gali patirti ir tai, kas jau lyg ir nebeprinieama suaugusiam. Tarsi nešamas kūrimo proceso, jis atsiveria visiems vidiniams vyksmams, yra tiesiog budrus tiems reiškiniais ir dalykams, kurių senesni žmonės beveik nepastebi, laikydami juos tik nuotaikų virpesiais ar netikėtomis mintimis. Tačiau ir aplinkoje vaiko dėmesį patraukia visokiausi dalykai, pro kuriuos praeina suaugusieji, jų nepastebdami.

Vidiniai išgyvenimai verčia vaiką ir reikštis. Bet toji išraiška iš pradžių gali vykti tik atskirais postūmiais. Žmogiškumas dar nėra apėmęs kūno, todėl, norėdamas kaip nors reikštis, yra priverstas labai stengtis jį užvaldyti, lyg ir gerokai pastūmėti.

Tai matyti ir iš to, kaip vaikai vaizduoja ką nors matyta. Iš pradžių jie tai perteikia šviesa ir tamsa, spalvomis, vėliau — jau linijomis ir savotiškomis erdvinėmis figūromis. Bet prasmė to, kas pavaizduota, jiems lieka lyg ir nematoma. Panašiai yra ir su kitomis išraiškos formomis.

Ypatingu dalyku reikia laikyti išraišką garsais. Net ir visai maži vaikai sukuria dėmesio vertų naujadarų, kurie aiškiai rodo, kad vaiko vidinis išgyvenimas, sudarantis kalbos turinį, skiriasi nuo suaugusio žmogaus išgyvenimų. Tačiau visuomet reikia prisiminti, kad vaikas, ką nors išreiškdamas, perteikia tik prasmės nuojautą, turinčią simbolinį pobūdį.

Reikėtų taip pat suprasti, kad maži vaikai nereiškia minčių, o kalba tik apie tai, ką išgyvena, kitaip sakant, tarsi pakartoja tai, ką mato. Jie dar nėra labai susiję su būties išpūdziais ir negali iš jų susikurti aiškių vidinių būsenų, turinių bei vaizdinių. Todėl jie dar negali atlikti tikslingų veiksmų, kurių eiga yra iš anksto numatyta. Jie nesiekia nieko kito, kaip tik perteikti pačius save, susilieti su būtimi.

Skirtumo tarp budėjimo ir miego, tarp gyvenimo ir mirties jie taip pat beveik nejaučia. Todėl vaikai nebijo mirti. Pasakojama, kad vienas trejų metų berniukas netgi pasakęs savo motinai: „Mama, juk mirti yra lengviau, negu būti pagimdytam“.

— o —

Antrajame septynmetėje daug kas pasikeičia. Tada žmogus labiau negu bet kada stengiasi perimti viską, kas tik įmanoma, iš aplinkos, viską pamatyti, išgirsti, paragauti, pauostyti, paliesti. Šiuo atveju kal-

bama apie ryšio tarp žmogaus esmės ir būties užmezgimą. Tačiau to nereikėtų aiškinti dėl kūno išsivystymo padidėjusiu sąmoningumu. Sąmonės šviesa duota kartu su esme, kuri mėgina užvaldyti kūną ir suteikti jam gyvybę. Toji esmė pati turi turėti tam tikrą sąmoningumo laipsnį.

Tik sąmonės santykis su procesais, vykstančiais besivystančioje asmenybėje, pakinta dėl ją veikiančių būties galių. Žmogaus esmė vis labiau atsiduoda tam, ką pateikia pojūčiai, ir atitolsta nuo to, ką sužadina vidiniai virpesiai, kai atsidavimas kūnui yra dar nedidelis.

Taip įgyti naujieji išgyvenimai yra geriau suvokiami ir išsaugomi, jie tampa lyg koku nekintančiu, pasiliekančiu dalyku, lygiai kaip ir kūniškasis pavaldas užima daugiau erdvės ir tampa daiktiškesnis. O vidiniai išgyvenimai darosi vis labiau panašesni į pro šalį pralekiančius sūksnius.

Todėl vaikai antrajame septynmetyje negali mąstyti, ir veltui mėginama primesti jiems mąstymą mokymu. Perduotos mintys jiems dar nesužadina mąstymo. Kaip daiktai pojūčių pasaulyje, taip mintys viduje dar yra sustingusios, neapimtos sąmonės. Tai galima apibūdinti kaip fiksaciją atmintyje.

Todėl labiau išsilavinę ir „subrendę“ žmonės išreiškia save tik tuo, ką jie išmoko, o ne tuo, ką pažino. Taip teigė ir J. V. Gėtė. Samprotavimus, grindžiamus tik išmoktais dalykais, girdime ir iš senesnių žmonių, ypač iš tų, kurie baigė aukštąsias mokyklas. Dažniausiai jie įnirtingai priešinasi naujam, gilesniam pažinimui.

Žinoma, ir vaikai antrajame septynmetyje, remdamiesi tuo, ką jie gauna per pojūčius, jau kuriasi kažką panašaus į vaizdinius, tačiau šie iš pradžių tėra neryškūs vidiniai turiniai. Palaispniui jų kontūrai ryškėja. Jie pradeda sietis vieni su kitais ir stengiasi reikštis aplinkoje. Mąstymas pradeda veikti ir ima skatinti valios pasireiškimą.

— o —

Visa tai dar labiau išryškėja trečiajame septynmetyje. Tačiau tada vidurio Europos žmoguje pasireiškia dar vienas naujas dalykas. Kūne prasideda lytinis brendimas. Į jį ypač pakrypsta žmogaus esmė. Kūniškumas žmogaus gyvenime ima reikalauti tam tikros pirmenybės. Siltosiose Žemės rutulio dalyse, kur lytinis subrendimas yra ankstyvas, visokių vidinio vystymosi sutrikimų pastebima daugiau, negu vidutinio klimato zonose.

Kūno lytinis brendimas turi didelę reikšmę ir vėlesniame amžiuje. Žmogaus esmė tampa pavaldesnė kūnui. Lyčių susijungimas bendram gyvenimui, iš to kylantys išgyvenimai, atsiradusi šeima — visa tai sustiprina kūno reikšmę. Tiesa, visuomet buvo žmonių, kurie patys atsisakydavo lytinio gyvenimo arba tam tikrų gyvenimo aplinkybių būdavo priversti jo atsisakyti. Taip dar būna ir šiandien.

Tačiau vėlesniais septynmečiais kūnas tampa reikšmingas dar ir

dėl kitų priežasčių. Labiau subrendęs kūnas yra tinkamesnė priemonė įvairiems pasireiškimams. Naudojant kūną, žmogiškosios esmės santykis su juo savaime pasidaro glaudesnis. Bet dar reikšmingesnis yra žmogaus gyvenimo būdas, ypač tai, kiek jis atitinka kūno ir dvasios poreikius bei siekimus.

Polinkis įvairiems malonumams, ypač visokiems svaiginantiems nuodams, sukelia tikrą sąmyšį gyvenimo procese ir gyvenimo suvokime. Žmogiškumas, užuot vystęsis, pradeda smukti. Žmogus tampa tiesiog kūno, o dar labiau — geismų, įvairiausių nuotaikų vergu. <...>

Dėl tokio gyvenimo būdo žmogus visiškai pasineria į daiktų pasaulį. Vidinis pasaulis, bet koks Gilesnis išgyvenimas netenka reikšmės. Žmogus tampa aklas dvasiniams dalykams, o dažnai ir pojūčių pasauliui. Visai negyvais daiktais tikimasi atgaivinti kūną, ir tiesiog beprasmiškai taikomos įvairios maisto bei gydomosios priemonės.

— o —

Gyvenant protingai, prasmingai, viskas yra kitaip. Jeigu suaugusiam žmogui ir išnyksta gilaus vidinio išgyvenimo sugebėjimas, tai jis bent tampa aktyvesnis toje būtyje, kurią galima suvokti pojūčiais. Tuomet jis stengiasi išsaugoti savo vidinio gyvenimo aiškumą, ryškiau suvokti visas mintis ir, remdamasis savo esme, lemti visus poelgius, kuriems jį paskatina aplinka ir jo jausmų bei minčių pasaulis. Tai matyti jau iš jo veiklos. Ji visuomet tikslinga. O jei dar yra koks nors ypatingas sugebėjimas, tai jis visuomet panaudojamas prasmingai. Pavyzdžiui, žmogus kuria meną.

Žmogui taip reiškiantis, jo esmė ima viešpatauti asmenybėje. Tuomet jis tampa tikrai dorovingas. Per tokią vidinę laikyseną bei iš jos kylantį susikaupimą jis pasiekia ir sąmonės nušvitimą. Žymiai padidėja sugebėjimas aiškiau suvokti laike ir erdvėje apribotos būties, egzistencijos turinį. Žmogus tampa brandesnis ne tik kūnu, bet ir savo esme.

Juk čia svarbu ne galutinis kūno užaugimas, kaip augalui, o išsivystymas esminio žmoniškumo, kuris stengiasi išreikšti save per asmenybę. Tai turėtų būti pastebima kiekviename žmoguje. Tačiau atrodo, lyg daugybė žmonių nepasiektų to brandumo. Nepaisant daugybės mokymų, jie nieko apie tą brandumą nežino. Ir, kai tam tikrame amžiuje kūno atsinaujinimas sulėtėja, atrodo, kad ir esmė ima nykti, ypač tuomet, kai išnyksta lytinė funkcija.

Kūnas tampa grubesnis, lyg jis būtų pasidaręs mažiau gyvas, labiau panašus į daiktą. Tai savo ruožtu veikia ir žmogaus esmę. Ji tarsi nukrypsta pati į save, nors tai ir nepastebima, atitrūksta nuo to, ką perteikia pojūčiai. Žmogus bijo bet kokios naujovės, sunkiai gali apsispręsti, visą laiką yra neryžtingas, vis renkasi tai viena, tai kita. Senyvesniame amžiuje daugeliui žmonių susilpnėja regėjimas ir klausa, ir jie **nebegali** taip gerai, kaip anksčiau, palaikyti ryšių su kitais žmonėmis bei su visa aplinka.

— o —

Prasmingai tvarkydamas savo gyvenimą, žmogus ir esant šioms sunkinančioms aplinkybėms daugiau sužino apie patį save. Tačiau senatvėje pasikartoja kai kas iš to, kas buvo būdinga vaikui. Ir kūniška veikla atsiranda dažnai visai netikėtai. Bet ji užmirštama taip pat greitai, kaip ir vaikystėje. Žmogaus esmė tuo metu yra truputėlį lyg ir atitolusi nuo kūno.

Kai šneka senyvo amžiaus, bet viduje subrendę žmonės, mes tada kalbame apie senatvės išmintį. Tačiau visuomet reikia prisiminti, kad toji išmintis nušvinta tik tuomet, kai gyvenimas buvo prasmingai tvarkomas. Tik tuomet pasiseka atitrūkti nuo prisirišimo prie išgyvenimų iš pojūčių pasaulio, ir sąmonė pasidaro laisvesnė ir šviesesnė. Žmogus, tarsi nusigręždamas nuo savo kūno į vidų, daugiau grįžta pats į save ir jo esmė tampa gyvybingesnė. <...>

Tokiam žmogui gilioje senatvėje visa būtis atrodo visai kitaip, negu daugeliui kitų žmonių. Visi įvykiai jam yra labai susiję, ir jų priežasčių jis neieško pavieniuose reiškiniuose. Jam tinka J. V. Gėtės žodžiai: „Kas mato dalelę visumos, tas ir dalelėje mato visumą“. Todėl žmogui, brandžiam savo esme, visa, kas vyksta gyvenime, atrodo dar nuostabiau, negu vaikui. Jis pastebi daug ką, ko taip ir nemato vidutinio amžiaus žmonės. O nuo nuostabos, kaip pastebėjo jau senovės graikai, prasideda pažinimas.

— o —

C. ŽMONIJOS VYSTYMASIS ISTORIJOS PROCESU

6. Žmogaus esmė ir apraiškos istorijos procese

Tai, ką mes pastebime šių laikų pavienio žmogaus gyvenime, atrodo lyg procesas, vykęs žmonijos istorijoje per ištisus amžius. Per milijonus metų žmogiškoji esmė vis labiau apėmė kūniškąjį pavidalą. Tai pasidarė netgi visai aiškiai matoma. Tas pavidalas pradėjo įgauti vis žmogiškesnę išvaizdą. Didžiojoje žmonijos dalyje dabartinis žmogus savo išvaizdoje turi daug aiškesnių žmogiškumo bruožų, negu pirmykštis žmogus, net ir neandertalietis.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį ir į vis didėjantį atskirų žmonių pavidalų skirtumą. Žmogaus esmei vis labiau susijungiant su kūnu, vis geriau buvo pastebimas pastarojo nepakartojamumas. Tiesa, tai vyko ne vienu metu visoje žmonijoje. Vienos jos dalys nuskubėdavo į priekį, o kitos — trumpam sustodavo.

Čia daug reiškė ir aplinka, Žemės rutulio dalis su įvairiausiais jos savitumais. Tai ypač pastebima augmenijoje. O žmogaus kūnas priklauso

prie jos. Todėl įvairiose žemės dalyse žmonių veidai yra skirtingos formos, o jų oda skirtingo atspalvio.

Vykstant kūniškojo pavidalo sužmogėjimui, jame vis labiau pasireiškia sąmonė, tikrasis žmogiškumas. Tai, kas mūsų dienomis atskirame žmoguje įvyksta per keletą metų, žmonijoje atsiskleidė tik labai iš lėto, per ištikus tūkstantmečius ar net milijonus metų.

Tačiau tai, kas vyko atskirame žmoguje, visuomet turėjo reikšmės ir masei. Kai kurių žmonių esmė greičiau užkariauja kūną, ir tai yra aiškiau pastebima. Toks žmogus turi ir didesnę poveikį kitiems. Taip buvo visuomet, taip yra ir dabar. Atskirų žmonių dvasingumas tarsi šaukia kitų žmonių dvasią gyvesniam gyvenimui, ryškesniam jų žmogiškumo pasireiškimui.

<...>

Taip buvo visais amžiais. Bet pasekmės pasidarė pastebimos tik per tūkstantmečius. Istorikai jas galima pastebėti tik lyginant dabartinio žmogaus pavidalą su vadinamojo pirmykščio žmogaus išvaizda. Mažiau pastebimas esmės, kaip galios, veikiančios kūniškajame pavidale, išsivystymo lygis. Visur kalbama apie polinkius ir gabumus. Tuo tarpu čia kalbama apie erdvėje ir laike egzistuojančio pavidalo persunkimą esme ir apie to pavidalo užvaldymą.

7. Sąmonės atbudimas ankstyvaisiais amžiais

Pirmykščiai amžiai dažnai vadinami žmonijos vaikyste. Tačiau dažniausiai niekam neateina į galvą, kad tuo pabrėžiamas ir tiems laikams būdingas savitas išgyvenimo būdas. Kaip vaikai yra jautresni subtilesnėms būties jėgoms, taip tais laikais buvo jautresni ir visi žmonės. Tačiau paprastai jiems priskiriamas menkesnis, ribotesnis sugebėjimas išgyventi. Vis dėlto daugybė liudijimų iš seniausių laikų rodo tokius sugebėjimus ir tokią pažinimą, kuris mūsų laikų žmogui yra visai svetimas ar tiesiog neįsivaizduojamas.

Matyt, buvo patiriama visokiausių dalykų, kurių nepažįsta šių dienų žmogus. Visa būtis, visas kosmosas tų laikų žmonėms atrodė kaip gyvų, sąmoningų jėgų sanauja. Visos jos netgi priklausė nuo vieno pirmykščio prado, nuo Didžiosios paslapties. Ir save patį žmogus jautė kaip priklausantį toms jėgoms. Pasaulio galios buvo suvokiamos kaip galingos ir aktyvios, o žmogus buvo laikomas viena kūrimo galios rūšių. Bet kūnas buvo laikomas labiau su ja susijęs. Todėl moteris buvo gyvosios bendruomenės pagrindas. Kalbama apie tuomet viešpatavusį matriarchatą.

Visi mūsų laikus pasiekę senieji piešiniai bei ženklai rodo labai savotiškas žmonių galias. Žmonės manė galį pajungti savo valiai kitas gyvas būtybes bei aplinkinius žmones, taigi juos užburti. Šiandien, šiaip ar taip, kalbama apie įtaką. Kitų gyvų būtybių esmė pirmykščiams žmonėms buvo tokia aiški, kad jie tiesiog sugebėjo ją jausti. Prasmin-

gas pavaizdavimas, nesvarbu, kokia kita jo vertė, buvo tik esmės palydovas. Todėl visa, ką išgyvendavo ir patirdavo, jie pažymėdavo tik-tai simboliais.

Tų laikų žmonės viską, kas konkrečiau, laikė tik kažkuo, kas tėra užuomina apie reikšmingąją tikrovę. Jų tarpe buvo neįmanomas dievų, kaip daiktiškų pavidalų, garbinimas. Tai, kas didžiojoje žmonijos dalyje šių laikų žmogui yra negyvos gamtos jėgos, pirmykščiam žmogui buvo sąmoningos kūrybinės galios, kurių veikimas pasiekė ir daiktų pasaulį. Todėl ir buvo kuriami simboliai, kaip ženklai, nurodantys į kažką, kas labai reikšminga.

<...>

Labai simboliškai žmogaus pažinimas pasireiškia senajame Egipte, ypač tuo, kas pavaizduota hieroglifais. Kai kuriuos dalykus iš Senovės Egipto ir jam artimų majų bei inkų kultūrų, matyt, galima laikyti vėliausiomis pirmykštės žmonijos apraiškomis. Kaip kryžius, taip, matyt, ir senovės germanų runos paprastu būdu atskleidė tai, kas išgyventa giliau.

Be to, būtina atkreipti dėmesį ir į iki mūsų dienų išlikusius žmogaus atvaizdus statulose. Dažnai tai yra užuomina apie žmogaus ryšį su subtilesnėmis būties galiomis. Egiptiečių statulos su nepaprastai plačia krūtine ir siaura apatine kūno dalimi verčia manyti, kad svarbiausias gyvybinis elementas jiems buvo oras.

O tai, kas mums dar žinoma apie pirmykščius laikus, rodo, kad santykis su pojūčių pasauliu buvo labai neaiškus. Erdvės suvokimas buvo labai netikslus. Žemės forma beveik nebuvo aiškiai suprasta, užtat labiau buvo suvokiama jos priklausomybė nuo slapto žvaigždynų poveikio, kurio pojūčiai beveik nesugeba pajauti.

<...>

8. Atbudimas išoriniam pasauliui

Vis intensyvesnis kūniškojo pavidalo sužmoginimas vyko tik palaipsniui iš vienos kartos į kitą, todėl tai nebuvo pastebima. Dar ir šandien tai galime laikyti kūrybiniu procesu. Bet kai kuriuose žmonėse tai pasireiškė anksčiau ir palaipsniui vis aiškėjo tam tikrose žmonijos dalyse.

Kuo labiau žmogaus esmė buvo atsidavusi kūnui, tuo tiksliau ji sekė, kas jame dedasi. O paskui buvo stengiamasi susikurti iš aplinkos poveikio į pojūčius visokių vidinių būsenų ir turinių. Tačiau iš pradžių tam nebuvo visiškai atsiduodama, o buvo pasitenkinama tuo, kas susiformuodavo žmogaus viduje iš paviršutiniškų sugebėjimų. Vis dar tebebuvo puoselėjamas gilesnių, subtilesnių poveikių jautimas.

Visa tai galime aiškiai pamatyti iš to, ką skelbė senovės indų, persų, kiniečių ir dar kitų tautų mokymai ir kas iš jų išliko iki mūsų dienų. O indams stimulų, matyt, davė dravidai. Vakarams ypatingą reikš-

mę turėjo šumerai, gyvenę Eufrato ir Tigro tarpupyje. Tai, ką jie pasiekė, panaudojo akadai, o paskui ir babiloniečiai, iš ten viskas buvo perduota toliau į vakarus gyvenančioms tautoms, per Palestiną pasiekė net ir Egiptą, kuris savo ruožtu jau ir pats buvo gerokai pažengęs ta pačia kryptimi.

Jeigu Azijos vakarinėje dalyje pirmiausia taip buvo veikiamos semitų gentys, tai, antra vertus, ypatingą reikšmę turėjo tai, ką indai ir persai perdavė graikams <...>

<...>

Šito rezultatas buvo tas, kad Graikija savo dvasine laikysena įgijo lemiamą reikšmę didžiajai žmonijos daliai, o tos įtakos atgarsių dažnai pasitaiko dar ir šiandien. Svarbią reikšmę turėjo ir tai, kas gimė žydų kultūroje Egipto ir Babilono kultūrų tarpusavio sąveikos dėka.

Semitų gentyse ko gero anksčiausiai galima buvo pastebėti žmonijos polinkį į daiktų pasaulį. Jų atstovai labiau už kitas tautas buvo atsidavę procesams, vykstantiems kūne, instinktams ir kūno malonumams. Tai rodo jau ir Gilgamešo epas, taip pat žydų šventieji raštai, „Senasis testamentas“. Tai matyti ir iš krikščionių šventųjų raštų, evangelijų bei laišku.

<...>

Žmogiškumo vystymuisi toks prisirišimas prie daiktų pasaulio turi ypatingą, savitą reikšmę. Nors šio proceso metu žmogaus sąmonė ir pasidaro ribotesnė, tačiau jo esmė darosi konkretesnė, jo sąmonė skvarbesnė, o jis pats, kaip sakoma tarptautiniu žodžiu,—individualesnis. O tai reiškia prasmės išitvirtinimą žmonijos kūrybiniame procese.

Vis plėtėjantys ryšiai tarp tautų padarė tą dvasinį ypatumą bendra tautų nuosavybe. Jis darėsi vis reikšmingesnis didžiajai žmonijos daliai. Tačiau jis sąlygojo ir savotišką gyvenimo jausmą. Žmonės su aukštesne sąmone pateko netgi į neveltį. Užtenka prisiminti graikų sofistus, skeptikus Gorgijų ir Protagorą (apie 450 m. pr. m. e.).

Jų dvasingumas vis labiau darėsi grynų minčių žaidimu. Tai tęsėsi ištisus šimtmečius ir pastebima dar ir šiandien. Vadinamaisiais viduramžiais rimtesnio turinio buvo scholastų samprotavimai. Vėliau reikšmingos tapo įvairių filosofų mintys. Tačiau žmogaus esmės atsidavimo pojūčių pasauliui kūrybinis procesas buvo vis spartesnis.

Pamažu žmogaus dvasia vis labiau paskendo daiktų pasaulyje. Buvo kalbama ir tebekalbama apie materialistinę požiūrį į gyvenimą ir pasaulį. Kartais jis laikomas žmogaus paklydimu. O juk jo dėka buvo padaryta nepaprastai nuostabių atradimų ir sukurta kūrinių, kurie tapo netgi labai reikšmingi visos žmonijos susijungimui. <...>

Prie viso to prieita dėl to, kad žmonės vis labiau atsiduodavo daiktų pasauliui. Žmogiškumas tame pasaulyje ėmė veikti tarsi kokia stimuliuojanti jėga ir sukėlė jame bausių dalykų. Todėl visuomet reikia turėti galvoje, kad visa tai priklauso prie kūrybinio proceso žmonijoje ir visoje būtyje.

<...>

D. REZULTATAI IR NAUJI REIŠKINIAI

9. Dabarties, kaip žmonijos istorijos laikotarpio, savitumas

Iš to, ką jau išdėstėme, galima suprasti, kad tai, kas išryškėja vieno žmogaus gyvenime, žmonijoje pasireiškia per ištisus amžius. Bet visuomet buvo ir tarsi per ankstyvų žmogaus esmės išsivystymo reiškinių. Tie reiškiniai palaipsniui tapdavo labiau visuotiniai.

Tačiau, turint galvoje visą žmoniją, tame vystymesi galima pastebėti ypatingą dalyką. Jei atskiro žmogaus gyvenime, jeigu jis gyvenamas tvarkingai, po vis didėjančio atsidavimo pojūčių pasauliui, vėlesniame amžiuje pastebimas grįžimas prie gyvybės ištakų, tai žmonija pasiekė dar tik visiško atsidavimo daiktų pasauliui pakopą. Kaip atskiras vienetas, žmogus, pajutęs vienatvę, mano esąs vienintelis visų savo gyvybės apraiškų, savo mąstymo ir veiklos šaltinis. Tačiau jis ieško ir ryšių su kitų žmonių gyvenimu, taip pat ir visos gyvybės ištakų.

Visais laikais kai kurie žmonės turėjo gyvybinę reikšmę kitiems. Taip yra dar ir šiandien. Tais laikais, kai žmonės dar buvo atviri tikrajam būties turiniui, tikrajai būčiai, minios patarėjai ir vadovai buvo patys dvasingiausi žmonės. Vėliau ilgiems laikams jais tapo tokie žmonės, kurie geriau mokėjo tvarkytis pojūčių pasaulyje. Tačiau tuomet tarp tokių vadų atsirado ir prieštaravimų, kurie vedė prie vis didesnių ir žiauresnių karų, taigi prie žmonių gyvybių panaudojimo saviems tikslams.

Tačiau visais laikais buvo ir tokių žmonių, kurie norėjo savaip tvarkyti savo gyvenimo sąlygas. Bėgant amžiams, kiekvienoje žmonių bendruomenėje, kiekvienoje tautoje jų vis daugėjo. Mūsų dienomis tai tam tikra prasme pasiekė savo viršūnę. Labai garsiai kalbama apie žmogaus laisvę ir orumą. O juk net ir mąstytojams dažnai nėra visai aišku, ką reiškia žmogaus laisvė ir orumas. Spėjama, kad tai yra žmogaus laisvė nuo ko nors ir kam nors. Dažniausiai laisve laikomas nevaržomas įvairių poreikių asmenybės gyvenime patenkinimas. Bet žmogaus esmė tuo metu tebelieka priklausoma.

Vaikantis tokios netikros laisvės, kai kuriems žmonėms atbunda godulys tapti viską lemiančia galia bendruomenės gyvenime. Mūsų dienomis mes pasiekėme to, kas grasina pražudyti bet kokią žmogiškumą. O tai galima būtų dėl tų laimėjimų, kurių žmonėms pavyko pasiekti, atsidavus daiktų pasauliui. Tos nuostabios jėgos, kurios buvo pagimdytos, yra tarsi parengtos žmonijai pavergti ar net sunaikinti, ir pirmiausia tai matyti labiausiai išsivysčiusioje žmonijos dalyje. Todėl daugumos žmonių gyvenimo pajautime atsirado tokia įtampa, kokios nebuvo žmonijos istorijoje.

Tačiau, kaip atkirtis valdovų mėginimams pavergti žmones, vis labiau juntamas laisvės ilgesys, ir ne tik atskiro žmogaus, bet ir ištisų tautų laisvės. Tas ilgesys kaip niekad apėmė visą žmoniją. Nors ir buvo prisirišimas prie išgyvenimų ir pojūčių pasaulio, vis dėlto atgijo slaptas

žmogiškumo jausmas. Jau pastebima nuojauta, kas yra laisvė. Žmogaus esmė darosi ryškesnė. O tikroji laisvė ir yra visiškas, nevaržomas žmogaus esmės išreiškimas.

Vis dėlto apsvaigimas, atsidavus daiktų pasauliui, yra labai pastebimas. Visi akivaizdžiai vylingi, netikri pažadai apie laisvę ir gerovę, nepaisant priešingų, o dažnai netgi žiaurių faktų, laikomi tikrais ir vertais padėkos. Matyt, masė nepajėgi savarankiškai įvertinti didžiųjų žmonių veiklos. Nors ir jaučiamas nežymus pabudimas tiesai ir laisvei, daugelis, nieko negalvodami, parsiduoda į sunkią vergiją. Jie dar gerai nesuvokia savo žmogiškumo. Vis dėlto mūsų laikų žmonės daiktų pasaulyje sukūrė tokių dalykų, kokių niekad anksčiau nebuvo sukurta. Yra sukurta prietaisų, kurie, kaip instrumentai, nuostabiai dirba. Buvo sukurtos mašinos, kuriomis galima atlikti neįtikėtinus dalykus. Tačiau tuo pačiu metu ir patys žmonės pavirto mašinomis, tarsi ištirpo daiktų pasaulyje. O jeigu dar pagalvosi, kokios jėgos iš jo iššaukiamos, tai galima netgi sakyti, kad žmogus paaukojo savo esmę daiktų pasaulio esmei.

<...>

Juk dažnai jau yra suprantama, kad bet koks vyksmas būtyje turi savo prasmę. Ją reikia atrasti ir čia. Matyt, vyksta žmonijos atbudimas, kurio metu paliečiamas kiekvienas žmogus. Tai pastebima, nors ir įvairiais būdais. Tačiau kiekvienas Kūrėjo valia yra įpareigotas visa savo esme stengtis būti budrus.

Tas nepaprastas procesas žmonijoje yra labai garsus raginimas pabusti. Todėl jis negali likti neišgirstas. Žmonija, kaip ir atskiras žmogus brandos amžiuje, įžengė į apsisprendimo epochą.